

Pontos tájrajz egy Petőfi-versben.

Petőfi költészetének kétségkívül egyik legmaradandóbb s a magyar élet hű tükrözése szempontjából legértékesebb részét azon költemények alkotják, melyekben az Alföldet, annak életét, tájait, azoknak szépségeit látja és rajzolja meg. Valahányszor képzelete az Alföldön jár, lelke egyszerre tele lesz a rajongás, a féktelen szabadságvágy érzéseivel, melyek nagyszerű hangulati háttérét alkotják azoknak a pompás képeknek, melyeket hű, szinte a legapróbb részletekre kiterjedő pontossággal rajzol elénk. Ilyen különösen pontos, szinte topográfiai hűségű tájrajz van a Kiskunság című költeményében is.

Petőfi a márciusi napok izgalmainak lecsillapulása után jár a Kiskunságban. Meglátogatja Félegyházát is és itt írja a Szülőföldemen című költeményét. Gyermekéveinek boldog emlékei zsongnak lelkében, ezekből szövődik a költemény. Pestre visszatérve, Félegyházán szedett benyomásaiból szövi a Kiskunság című költeményét is. Érdekes vonása Petőfi leíró költészetének az, hogy rengeteg tájképe közül egy sem a közvetlen szemlélet eredménye, hanem valamennyit emlékezetből, a nem sokkal előbb látott tájak magábaszedett emlékképeiből alkotja meg. Így készül a Kiskunság is „a nagyvárosi élet örökös zajában“. A költő testével Pesten van, de lelke még ott jár az Alföld rónáin. „Testi szemeimet behúnyom, és lelkem szemeivel nézek, S előttem lebegnek szépen gyönyürűn az Alföldi vidékek.“ Ugyanígy ír Az Alföld című költeményében is, midőn „gondolatban“ röpül „Tul a földön, felhők közelébe“ s „mosolyogva“ néz rá a róna képe. Az Alföld és a Kiskunság című költeményei között tájrokonság van; mindkettő a Kiskunság képe. Szemléleteti elemeik is közösek: a tanyák világa és a városhatár. De míg Az Alföld című költeményben a költő a tájnak mintegy fölötte lebeg, madártávlatból nézi, addig a Kiskunságban közvetlen szemléllőjeként hat, mintegy maga is benne él. Az első költeményben látszik a hely általános, bizonytalan voltából, hogy a már régen lelkében élő sokféle benyomásból szövődik a költemény, egy olyan „eszményi“ Alföld az, mely tipikus voná-

sai miatt igaz, de nem köthető bizonyos tájhoz, még kevésbé egy szűkebb, meghatározott helyhez. Nem így azonban a Kiskunság, mely véleményünk szerint, minden vonásában határozottan Félegyházához köthető.

Tudjuk, hogy Petőfi 1848 júniusában járt Félegyházán. Visszatérve Pestre, első költeményei között van a Kiskunság. Hogy hány napot töltött ott, bizonytalan, de hogy az ott töltött napok mlékeiből fakadt a költemény, azt az alábbi következő néhány helyi adattal való összevetése igen valószínűvé teszi. Az egész költemény elsorolásszerű. Amit a költő utazása közben lát, sorrendben leírja. Egész tartalma egy napba vonható össze. Reggel indul, estére hazaér. Kézenfekvő a gondolat: a költő valami kiránduláson volt a környéken. Most indul hazafelé. Amit lát, leírja, s ez annyira pontos, hogy még a sorrend is ugyanaz a valótságban, ami a költeményben. Vegyük sorba az egyes részleteket.

A költemény világosan említi a „pusztát“, ahol a költő jár. Ezt a pusztát Félegyháza helyrajzával ismerős ember rögtön megjelölheti a városnak ma is meglévő úgynevezett ferencszállási pusztájában. Miért éppen ez? Azért, mert a költeményből világosan látszik, hogy a költő valami ismerős pusztán jár, hol már azelőtt is megfordulhatott párszor, hová talán gyermekkori emlékek is fűzik. Ilyen pusztá pedig csakis a ferencszállási lehet. Itt volt ugyanis az öreg Petrovicsnak, mint egykori városi székárendásnak, a várossal kötött szerződése értelmében 120 ökör, megfelelő számú juh és bárány részére legeltetési joga. Ugyancsak itt volt 85 hold kaszálója és 25 hold szántóföldje is. A városnak ferencszállási csordájában tartotta az öreg Petrovics levágásra szánt jószágait, feltehető tehát, hogy a kis Sándor egyszer-kétszer megfordulhatott itt, s mikor a költő 25 éves korában újra ezen a vidéken jár, mi sem természetesebb, minthogy a régi helyeket keresi fel, melyek vele és családjával összefüggésben voltak, hová talán gyermekkori emlékek is lúzták. Aki a Szülőföldemen című költemény hasonló érzéseket eláruló helyeire gondol itt, annak igen könnyű belátni okoskodásunk helytálló voltát. A Kiskunságot mi a Szülőföldemen című költemény kiegészítésének gondoljuk. Amíg ebben a „szülővárosában“ magábaszedett gyermekori emlékeket újítgatja fel, emelben a város környékét írja le. A leírás kristálytisztá képeit a mögöttük meghúzódó érdeklődés és szeretet teszi meleg tónusúvá.

Derűs nyári reggelen indul útnak a költő. A nap „kapaszkodik“ fölfelé s „égető özönnel“ szórja sugarait a pusztára. Ez a puszta a fentiek szerint a ferencszállási. Ha megállunk a közepén, még ma is a bugaci puszta benyomását kelti. „Széles, hosszú puszta... hol a lehajló ég a földdel olvad össze.“ Gazdag legelő-kön kanyarog a kocsiút. Kétoldalt itt-ott heverő csordák. Dél felé járhat az idő, mert már pihennek. A gulyás is szundikál a subán, csak lusta kutyái kullognak egyik helyről a másikra, nem ugatják meg az utazót, lusták arra is. Ez a kép a Szentkút¹ felől jövet a csólyosi és majsai út két oldala lehet. Megerősíti ezt a „lapály“ emlegetése is, melyet az útban lát a költő s a lapályon áthúzódó ér. Aki ezen a vidéken járt, tudja, hogy az úgynevezett Mihalovits-féle tanya körül kiinduló „Kővágóér“² húzódott itt egy lapályon át a halasi út felé és tartott a Péteritónak. Ezen az éren kellett átmennie a költőnek, ha Félégyháza felé tartott. Nemesak átment rajta, hanem úgy látszik el is álldogált mellette, mert pontosan megfigyelte a benne nyüzsgő életet. Pontosán le is írja:

Szép fővény az alja,
Egészen lelátni sárga fenekére,
A lusta piócák s futó bogarak
Tarka seregére.

Szélén a sötétzöld
Káka közt egy-egy gém nyakát nyujtogatja
Közbe hosszú orrát üti a víz alá a
Gólyafiak anyja,
Nagyot nyel, és aztán
Főlemeli fejét s körülnéz kényesen,
A vízparton pedig töméntelen bibic
Jajgat keservesen.

Az érnek és környezetének ez a leírása tökéletesen ráillett akkor a Kővágóérrre. Ugyanitt lehetett tanuja a délibáb játéknak is, mely egy csárdát emelt a föld fölé. A délibáb úgy látszik a város és a költő között lebegett s a benne felemelt csárda nem más, mint a ferencszállási csárda, melyet egyszer 1827-ben az ő apja is kivett bérbe a várostól. Igaz, hogy egy-kettőre meg is vált tőle „ütött-kopott“ volta miatt talán, vagy inkább azért,

¹ Félégyháza határában levő kegyhely. Ma is igen látogatott búcsújáróhely. Csólyos puszta volt, ma tanyasor. Majsja nagyközség; mindkettő közgazgatásilag Félégyházához tartozik.

² Félégyháza első telepesei ásták ezt a meglehetősen széles csíkot, a benne található nagy darab úgynevezett „terméskövek“ miatt. Ezekből építettek a város sok régi házát s a főtemplomot is. Innen a „Kővágóér“ elnevezés. — A Péteri-tó, egy nádassal szegélyezett halastó, szintén Félégyháza birtoka.

hogy a városban bentlevő sokkal jövedelmezőbb „Hattyú“-kocs-mát vegye ki.

Közeledik a költő a város felé. Gyérül a legelő, sárga homokdombok sora vonul fel a szemhatáron. Mintha csak a selymesi szőlők³ vidékén járnánk, annyira ismerős ez a kép. Ma szőlők borítják ezeket a dombokat, melyeket a költő idejében még szabadon „épített és döntött“ a szélvész. A dombok mögött kezdődik az első tanyasor, böglyák, kazalok s „tenger“ szántó-földek jönnek sorba ma is. Ez a városnak 510 hold szántóföldje, körülötte a kisebb gazdák földjeivel. A szétszórt tanyák között esendesen folyik a tanyai élet. Így ér a költő a búzatáblák közé, hol „piros pipaacsok s kék virágok nyílnak“ az áldott búza lefeléhajló kalászaik között. Közeleg az este. Az égen úszó felhőket megaranyozza a lenyugvó nap sugara. Feltűnik a város, közepén a templom komoly tornyával. Ez a mai főtemplom. Ma már két templomot lát az utazó, Petőfi idejében még csak ez az egy volt. Ott állt mögötte a ház, melyben gyermekévei legszebb napjait élte, hol mint apró legényke játszogatótt a „régii játszótársakkal“, a Fazakas- és Móczár-gyerekekkel. A templom mellett még ott a nagy fehér iskola, hol mint „benevolus auditor“ szedte magába a tudomány első morzsáit.

Megérkezett az utas. Ott áll a város végén, előtté szélmal-mok vitorlái hányják a cigánykereket. Ezek a szélmal-mok is tipikus épületei voltak egykor a régi Félégyházának. Petőfi útjában a város felé hármat is láthatott, el is kellett mellettük haladnia.

Végre ott a város,
Középen a templom, nagy komoly tornyával,
Szanaszét a város végén a szélmal-mok
Széles vitorlákkal.
Úgy szeretek állni
A szélmal-mok előtt! elnézem ezeket,
Amint vitorlájuk hányja, egyre hányja
A cigánykereket.

A költeménynek ezen befejezése egyik legnagyobb reme-
kelése Petőfi leíró költészetének. Horváth János hatalmas mun-
kájában ezt olvassuk róla: „E mesteri vázlat elegendő a meg-
érkezés jelzésére; ... mindössze annyit jelent, hogy: itthon va-
gyok. Annál érdekesebb és kedvesebb hatású a szélmalomvitor-

³ Buckás homokvidék a város határában, ma végig szőlők borítják, szin-
tén Félégyháza tulajdona.

lák játékában való gyönyörködésnek ily nyomatékos helyen, a költemény legvégén való kinyilvánítása, mintha a szemlélet összes lírai eredménye ennyi volna! Bajos is megmondani, mi köt le úgy e semmiségen, miért illik oly fölöttébb az egész képsorozat végére s milyen hangulatnak felel meg voltakép? Jelképez valamit szüntelen forgásával? Csak mint jellemző különlegesség akar-e a tájmeghatározás többi festői elemei után sorakozni?... A fáradt, célhoz ért utast fogadja-e a fáradhatatlanság friss benyomásával?... Az az érdektelen, a neki tetszőn minden további cél nélkül elgyönyörködő passzív lélekállapot jellemzi-e általa magát, mely az egész tájszemlélet alapja volt? Van valami mind e feltevésekben s érzésem szerint a legtöbb az utolsóban“. (Horváth J.: Petőfi S. Bp. 1922. 408. l.) Mi úgy érezzük, hogy az előbbi versszakban megkezdett esti hangulatkép kikerekítése ez, s a lassan forgó vitorlák az esti csendben pihenő város hakuló életütemének hű kifejezői, hasonlatosak az elfáradt utas elcsendesedő lépéseihez, amint céljához érve lassan pihenni tér. A költő hangulatának nagyszerű összeolvadása ez a tájjal, egyetlen mesteri képben kifejezve. A Kiskunság egyik legobjektívabb s leghűbb tájrajza Petőfinek; hű voltát csak így, a táj képének ismeretéből tudjuk megállapítani igazán. A kép annyira hű, hogy nem lehet se Szabadszállás, se Kunszentmiklós, hol ugyancsak megfordult ez időtájt a költő, csak Félegyháza, mert a költeményben feltüntetett képek olyan sora egyiknek tájrajzában sem található fel így, csak Félegyházán.

Szirák Ferenc.

Rosty Kálmán s az eperjesi Magyar Társaság.

Néhány évvel ezelőtt mult száz éve, hogy a gömöri bérecek közt napvilágot látott Rosty Kálmán Jézus-társasági tanár, a jónévű költő. 1832 július 1-én született Rozsnyón. Történelmi családból származott. Atyja nemes Rosty Imre táblabíró, ügyvéd s megyei főpénztáros, édesanyja Nagytoronyai Marikovszky Emília, Györgynek (1771—1832), a hírneves vármegyei főorvosnak s külföldön is becsült természettudósnek leánya.

A XIX. századnak legnagyobb magyar jezsuitája evangélikus családból született s 20 éves koráig maga is szüleinek vallásában nevelkedett. Nagyon gondos nevelésben részesült a családi körben. A családi nevelés irányítói voltak a tudós nem-

zetségből származó édesanya s a fiatal Greguss Ágost, ki édesanyja, Farkas Lívia révén — úgy látszik — távoli rokonságban is állt a családdal.¹

A rozsnyói Rosty-kúriát a költő gyermekkorában két testvér: Rosty Imre és Rosty József pelsőcjárásai főszolgabíró családja lakta édesatyjuk patriarkális kormányzásával. A Rostyak jogásznemzetség volt, a Nagytornyai Marikovszky-család tudós orvosokat adott a hazának.² Mikor a pályaválasztásra került a sor, Rosty Kálmán az atyai ősök példáját követte s már a szülői házban, mint a püspöki líceum bölcselethallgatója, tanult magánúton jogot Pelech Jánosnak, a rozsnyói ev. gimnázium igazgatójának vezetésével. E tárgyakból utóbb vizsgát is tett Eperjesen.³

A bölcseleti tanulmányok elvégeztével Eperjesre ment Rosty. 1850 szeptember 15-én iratkozott be jogásznak az evangélikus kerületi kollégiumba. Egy iskolai évet töltött itt, kitűnő eredménnyel végezte tanulmányait. 1851 őszén a pesti tudományegyetem jogi karára ment át.

Rosty mint eperjesi jogász belépett a kollégiumban 1843 óta működő Magyar Társaságba s élénken résztvett annak életében, sőt a társaságnak pénztárosa is volt. Mentora, Greguss Ágost nyomdokaiba lépett. Greguss annak idején éppen az eperjesi Magyar Társaságban aratta első írói sikereit.⁴

Rosty *Vörös barátok* című költői beszélyével lépett föl először a társaságban s kitüntetést nyert vele. Közreműködött a főiskolai hallgatók műkedvelői előadásain, aminek később mint drámaíró és rendező nagy hasznát vette. Egyik műkedvelői előadás alkalmával a hadsereget sértő rögtönzésről vádolták be, amiből nagy kellemetlensége támadt a katonai hatóságokkal, de a vád alaptalannak bizonyult.⁵

¹ Furkas Horác kúriai bírót, akinél Pesten maga is joggyakorlaton volt, Rosty távoli rokonának vallja. Farkas Horác és Rosty Imre osztálytársak s az osztály első tanulói voltak a rozsnyói ág. ev. gimnáziumban. (Tud. Gyűjtem. 1817. X. 131. l.)

² Rosty ősei közül Rosty József, Marikovszky Márton (1728–72), György és Gusztáv (1806–92) nevét említi Szinnyei írói névtára.

³ Az eredeti bizonyítványok a kalocsai Jézus-társasági rendház irattárában. L. Timár Kálmán: Rosty Kálmán S. J. élete és műfordításai. Kalocsa, 1932. 22. l. Matkovics László: P. Rosty Kálmán S. J. születésének százados évfordulója, életrajza és költészete. (Kalocsai gimnázium Ertesítője. 1932. 13. l.)

⁴ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. III. k. 1433.

⁵ Részletesebben l. Gulyás Ferenc: P. Rosty Kálmán S. J. hármas örömnépe. Kalocsa, 1904. — Matkovics i. m. 14. l.

Év végén (június 28-án) elismerő oklevéllel tüntette ki a Magyar Társaság buzgó tagját és pénztárosát. Rosty élete fogytáig kedves emlék gyanánt őrizte az oklevelet. Az oklevél nyomtatott formula, közbül üres helyel. Keret szegélyezi, a keretből fent lant emelkedik ki. Az oklevél szövege:

Mi az eperjesi kerületi ev. Collegiumban fenálló *magyar társaság* elnöke, tisztjei, 's minden rendes munkás tagjai bizonyítjuk ezen levelünk rendében, hogy⁶ rendes tagtárs Rosty Kálmán — 's a' helybeli Collegiumban 20d-évi Joghallgató — tellyes megelégedésünket, dicséretünket és ajánlatunkat megérdemlette.⁷

Minek nagyobb hitelességeül adjuk fennevezett barátunknak ezen nevünk aláírásával és szokott pecsétünkkel megerősített bizonyosságlevelünket.

Költ Eperjesen, Nyárelő 28k 1851 esztendőben.

A' társaság nevében:

Herfurth József m. k.	(P. h.)	Szontagh Kálmán
elnök		Titoknok

Az eredeti oklevelet a kalocsai Jézus-társasági rendház irattára őrzi. A szép kivitelű s a magyar címerpajzzsal is díszített pecsét körirata: *Az Eperjesi Magyar Társaság pecsétje 1843.* Az oklevél hátlapjára Szontagh kézírásával rávezetve: Rosty Kálmán pénztárnok. Innen tudjuk meg, hogy Rosty volt a társaság pénztárosa az 1850—51. iskolai évben.

Zabari Szontagh Kálmán is Rozsnyóról származott. Édesatyja, Lajos (1793—1862) Rozsnyón ügyvédkedett s a Kóburg hercegek murányvölgyi és garami uradalmának ügyésze volt. Lajosnak édesöccse, Inre (szül. 1798), szintén rozsnyói ügyvéd, tartotta 1832 július 2-án keresztvíz alá Rosty Kálmánt.⁸ Rostyt régi barátság fűzte Szontagh Kálmánhoz. Utóbbi később mint jogtudor pesti ügyész lett.⁹

Herfurth József utóbb Eperjesen működött mint jogakadémiai tanár s egyben a tiszáninneri református egyházkerület levéltárosa.¹⁰

Az eperjesi Magyar Társaság egykori tisztikara az életben

⁶ Eddig nyomtatott szöveg.

⁷ A hátralevő sorok a keltezés beírásain kívül ismét nyomtatott szöveg.

⁸ A keresztlevelet a kalocsai Jézus-társasági érseki gimnázium történelmi szertára őrzi.

⁹ Nagy Iván: Magyarország családai. Pest, 1863. X. k. 833—836. l.

¹⁰ Hof. u. Staats-Handbuch. Bécs, 1876. és 1879. évre.

is díszére vált az ősi kollégiumnak. Hármuk közül azonban csak Rosty Kálmán számára termett írói babér. Herfurth és Szoutagh nevét Szinyei írói névtára sem ismeri.

Timár Kálmán.

Tarnóci Sára története novellairodalmunkban.

A Budapesti Szemle 1932. évfolyamában egy kis cikkben rámutattam arra, hogy a Mikeseknek és Tarnóci Sárának Szalárdi krónikájában feljegyzett regényes történetét már Kemény Zsigmond előtt feldolgozta két elbeszélőnk: Pálffy Albert *A szebeni házban* (1853) és Halmágyi Sándor a *Szívek harcában* (1855). Akkor azzal végeztem cikkemet, hogy Kemény remekműve (*Özvegy és leánya*, 1855—7) elhallgattatta a kísérletezőket. „Ki merete volna utána — mondtam — ugyanezt a tárgyat más-képen megírni?” Azóta további kutatásaim meggyőztek arról, hogy bizony akadt egy merész fiatalember, aki ezt meg merete tenni két évvel K. regényének megjelenése után. Udvardy Vince (családi nevén Cserna Vince) 1859-ben a *Hölgyfutárban* (25—9. március 1—10.) kiadott egy *Tarnóczy Sára* című novellát, melyben — immár negyedszer — feldolgozta Szalárdi elbeszélését. A tizenkilencéves jogász novellájának irodalmi értéke természetesen alig van. Szerinte Tarnócziné azért kosarazza ki Mikes Jánost, mert hallotta, mikor az kétszáz aranyban fogadott egyik vetélytársával, hogy egy év múlva elveszi Sárát. János a kikosarazás után rabolja el, hogy megnyerje fogadását. Különb-ben szereti is a leányt, de az nem viszonozza szerelmét. A mese további folyásában ragaszkodik Sz. elbeszéléséhez, melyből sűrűn idéz szósz szerint. Sára öngyilkosságát Haller féltékeny-ségével okolja meg, mint Pálffy és utána Halmágyi. Kemény regénye alig hatott rá.

Mint látjuk, a műkedvelő író semmi sem akadályozza felelőtlen munkájában. Akárhányszor írnak meg előtte valami témát és akármilyen jól, ő megírja még egyszer és rosszul.

Szinyei Ferenc.

Euripidesi hatás Bogáti Fazekas Miklósnál.

1575-ből való Bogáti Fazekas Miklósnak „Az tökéletes asszonyállatokról“ írt széphistóriája. E mű forrásai iránt nincsen kétség. A puszta anyagot Bogáti nagyobb rész Plutarchos

„Γυναιχῶν ἀζευταί“ című munkájából merítette, a Lucretia történetét pedig Ovidius „Fasti“-jából vette.

A bevezető erkölcsi oktatást, az egyes példákhoz fűzött elmélkedő részeket és az ugyancsak elmélkedő epilógust azonban teljesen a Bogáti szülöttének tartották és a benne kifejtett nézetein meglehetősen meg is ütköztek. Dézsi Lajos szerint (Bogáti Fazekas Miklós élete és költői működése. Bp. 1895. 20 l.) ezekben a részekben „a költő a nőkről táplált meglehetősen bizarr nézeteinek ad kifejezést“. Szemléltetés céljából idéz is néhány részletet. Például:

„Vajha pedig nálad nélkül lehetne,
Boldogabb állat férfinál nem lehetne.“

Bodnár Zsigmond (A nagy. irod. tört. 1891. I. k. 452 l.) is kissé tanácstalanul áll e részekkel szemben. Idéz is az általa kissé zavartnak tartott epilógusból. Lássunk ebből egy részletet:

„Ezt akarnám istenem megbocsássad,
Hogy rendeled ember szaporodását,
Nem teremtesz vala asszonyállatot,
Ennek te találtad volna más módját.“

Bodnár különösnek találja, hogy Bogátit nem ragadja el a házasság eszméje, mint a század közepén virágzó reformátorokat. Tehát Bodnár is Bogáti teljesen egyéni felfogásának és eredeti gondolatának tartotta a fentebb idézett részletet. Pedig csak a Phaedrától zaklatott Hippolytos monológjának a visszhangja ez, amelyet Euripidesből fordít Bogáti. Alljanak itt bizonyosságul a nagy görög tragikus sorai:

„ὦ Ζεῦ, Τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακὸν
γυναῖκας ἔς φῶς ἡλίον κατώκισας ;
εἰ γὰρ βρότειον ἠθελες σπεῖραι γένος,
οὐκ ἐκ γυναικῶν χρὴν παρασχέσθαι τόδε,“ (Hipp. 616—619 s.)

(Miért is hozád világra, Zeus, a nők nemét?
A férfiakra mért zúdítál ily csapást?
Ha emberi nemet vágytál teremteni,
Nem asszonyoktól kellett vón születnie.) Csengeri J. ford.

Az egyezés nagyon is szembetűnő. Azonkívül Bogáti epilógusának egyéb gondolatai és képei is emlékeztetnek a Hippolytos monológjára. Például: A nőt — mint valami bábót — felcifrazzák, csakhogy Euripides szerint a cifrázó a férj, Bogáti szerint pedig a férjet fogni akaró hozzátartozók.

Helmeczi István.